

Svenka SAVIĆ

Novi Sad

811.163.4'26:305-055.2

UPUTSTVA ZA STANDARDIZACIJU RODNO OSETLJIVOG JEZIKA

U ovom radu autorka se bavi upotrebom rodno senzitivnog jezika i njegovim normiranjem. Daju se precizne smernice i preporuke za upotrebu rodno osetljivog jezika u tekstovima tako što će se upotrebebljavati forme ženskog roda za zanimanja i titule žena svuda gde je to moguće. Jedan od zaključaka u radu je da oni koji imaju moć nad jezikom (stručnjaci za jezik i političari) mogu usmeravati jezičku praksu u pravcu bolje vidljivosti žene u javnoj sferi i manjoj mizoginoj upotrebi onoga što jezik već poseduje. Nije uvek moguće pronaći formu ženskog roda za zanimanja i titule žena. To je izazov svima da istraže i ponude nove forme koje će zatim postati norma u jeziku.

Ključne reči: rodno senzitivni jezik, standardizacija, forme ženskog roda, norma

Prema Deklaraciji o ljudskim pravima (1948) nije dozvoljen bilo koji oblik diskriminacije u društvu, a jezik bi trebalo da signalizira nastojanje društva da ukloni oblike diskriminacije (prema rasnoj, etničkoj, polnoj, starosnoj, rodnoj ili seksualnoj i svakoj drugoj pripadnosti). Tokom pedeset godina postojanja Deklaracije donete su razičite preporuke za pojedinačne oblike diskriminacije, pa je ovaj dokument danas delatan u različitim oblicima u svetu, što se vidi i kod nas u zakonodavnoj praksi. Zahtevi su iz Deklaracije u znatnoj meri već utkani u mnoge naučne discipline, pa tako u domenu istraživanja jezika postoji posebna disciplina (linguistic human rights) koja se bavi pitanjima jezičkih ljudskih prava. (predstavnicima su u Evropi: Tove Skutab Kangas i Robert Filipson iz Danske, Mikloš Kontra iz Mađarske) i *rodno osetljivim jezikom* (gender sensitiv language), kao što je Debora Kameron (Cameron Deborah, 1999/2).

Tokom poslednje dve decenije znatno je pojačana aktivnost na ovom poslu pojedinki i pojedinaca u nauci o jeziku, zajedno sa udruženjima građana, u nastojanju da se u službenoj i vajnoj upotrebi normiraju oblici rodno osetljivog jezika.

Uputstva koja izlažem u ovom radu poziv su na dijalog u društvu o budućim normativnim fazama jezika u javnoj upotrebi kad je fokus na većoj jedinici od rečenice – na tekstu.

Odabrala sam teoriju govorne delatnosti u okviru koje predstavljam konkretna uputstva za normativnu jezičku upotrebu na nivou teksta i rečenice u javnoj i službenoj upotrebi jezika, dominantnije u medijima.

Pretpostavka je da se osvajanjem rodno osetljive upotrebe jezika može uticati na svest onih koji se tim jezikom koriste u pravcu rodne ravnopravnosti. Pri tom se uvažava činjenica da jezik podjednako odražava procese prisutne u prethodnim etapama razvoja društva i anticipira promene u društvu koje bi mogle biti.

Korpus za rodno osetljiv srpski jezik ovde je različit i uključuje podatke iz istorijske perspektive i sadašnjeg stanja. Tu su podaci iz šestotomnog Rečnika srpskohrvatskog književnog jezika Matice srpske i sedamnaest knjiga Rečnika SANU (od slova A do slova O) u kojima je materijal s kraja 19. i prve polovine 20. veka. Zatim su tu tekstovi objavljeni u (pisanim) medijima u poslednjih dvadeset godina. Novina su u ovom korpusu tekstovi iz časopisa i literature koji žanrovski pripadaju rodним studijama, objavljenoj na srpskom jeziku u poslednjoj deceniji, da bi se pokazalo da postoji žanr koji nije dovoljno iskorišćen u istraživanjima kada je reč o rodno osetljivom jeziku.

Rezultati se izlažu u obliku 11 predloženih uputstava koja bi valjalo primeniti prilikom oblikovanja tekstova za javnu i službenu upotrebu, a koja su potkrepljena primerima iz navedenog korpusa podataka.

Svaka *upotreba* jezika u javnoj i službenoj sferi je vezana za društveni i politički kontekst. I ovde uvažavamo sud da je pitanje standardizacije (normiranja) jezika uvek političko pitanje i da putem sprege političke i naučne volje dolazi do normativne prakse. Norma jeste dogovor. Norma je deo našeg teorijskog pogleda na jezičke pojedinosti, a nije jezik sam. Normirati neki jezik znači intervenisati u njemu u pravcu neke poželjne jezičke politike. Jedan pravac poželjne politike jezika može biti ka homogenizaciji (jedne) nacije, dok drugi može biti okrenut uvažavanju svih jezika u državi podjednako.

Jezik određujemo kao delatnost, jer nas interesuje šta sa jezikom možemo *činiti* i šta činimo dok govorimo ili pišemo. U takvom pristupu imamo u vidu *nameru* govornika da nešto čini jezikom: da ubeđuje, da pohvali ili podrži, da se naruga drugom ili ga učini (ne)vidljivim. Govorimo o *implicitnoj* i *eksplicitnoj* nameri za (ne)vidljivost, kada je jezička upotreba u pitanju. Na primer, u jednom udžbeniku matematike nalazimo rečenicu: „Matematičari su već oko 1840. godine pisali prve kompjuterske programe“. Jezička forma ove rečenice nas upućuje na pomisao da se radi o muškarcima, a poznata je činjenica da je prvi kompjuterski program napravila matematičarka Ejda Lavelas. Možemo se pitati da li je namera pisca ove rečenice bila da umanjí doprinos matematičarke ili je rečenica formirana kao što je do sada bilo u naučnom di-

skursu u kojem je forma muškog roda tzv. 'generička' ili 'objektivna' – bezrodna. To znači da formom jezika autor/ka teksta može da sakrije pol osobe, tačnije podatke da žene doprinose razvoju civilizacije i društva.

U pristupu sa stanovišta teorije delatnosti ne govorimo o normi koja bi se odnosila na ispravno/neispravno upotrebljenu reč, kako je to najčešći zahtev u strukturalističkom teorijskom pristupu, nego tragamo za *inventarom formi* kojima se neka namera može ostvariti u tekstu i njegovim delovima (najčešće rečenicama i paragrafima). Inventar ovde znači da postoji više od jedne mogućnosti za neku jezičku upotrebu. Standardizacija, kao proces normiranja u ovom pristupu podrazumeva pravljenje finitnih lista inventara za *upotrebu* jezika u različitim situacijama. Na primer, za oslovljavanje ili pozdravljanje postoji više od jedne forme. Ono što je potrebno učiniti u datoj situaciji jeste odabrati jednu od više mogućih u nekoj konkretnoj situaciji. Pri tom treba znati koje od njih nisu poželjne u konkretnoj situaciji. Drugi primer može biti pozdravljanje, za koje nam stoje na raspolaganju mnoge forme u inventaru, a koje se odnose na: doba dana (dobro jutro, dobar dan, dobro veče), ili na signalizaciju (ne)formalnih odnosa sagovornika (*ćao, zdravo...*), o čemu detaljnije piše Bojana Milosavljević (2007). Ako je namera da nekog oslovimo, tu su forme u inventaru: *koleginice, gospođo, prijateljice*, ili titule: *predsednice, dekanice, direktorice...*

Proces pravljenja spiskova inventara je dinamičan, što znači da su spiskovi promenljivi: tokom vremena neke forme ispadaju sa liste, druge se u nju uključuju, u zavisnosti od drugih faktora (kao što su poznatost, obrazovanje), ili u zavisnosti od ukupnih demokratskih procesa u društvu. Na primer, kad je oslovljavanje ženske osobe u pitanju danas uglavnom je dominantna upotrebu *gospođa*, umesto *drugarica* (inače dominantna u službenoj upotrebi u periodu od 1945. do 1990): *drugaricu* je preko noći zamenila *gospođa*!

Formiranje rodno osetljivog srpskog jezika nalazi se u procesu u kojem su neke karakteristike već oformljene, dok su druge u procesu formiranja. Na primer, tek formiramo naviku za nediskriminatornu upotrebu jezika u svakodnevnom govoru i u medijima. Još uvek se u naslovima nekih pisanih medija pojavljuju reči, izrazi i kvalifikacije kojima se vređaju druge osobe, mada postoji kodeks u medijima kojima se ovakvo pisanje osuđuje. Stoga se ovde opisuje i analizira inventar različitih jezičkih mogućnosti, s obzirom na uzrast, poznatost, pol sagovornika, a ne propisuje se jedna forma kao jedino ispravna i jedino moguća.

Odnos roda i jezika je prostor za jezičku kreativnost. Norma u jeziku je rezultat dogovora stručnjaka za jezik o nekom datom pitanju. Svima je poznat dogovor da se evropska valuta na srpskog jeziku naziva *evro*, ali je malo onih koji znaju kako je do dogovora došlo. Od dve ponude: *euro* i *evro*, 'pobedila' je forma *evro* glasanjem u komisiji za pitanja pravopisa Odbora za standardizaciju srpskog jezika, a mogao je biti normiran oblik *euro* koji se inače u go-

voru češće čuje od onog koji je komisija Odbora predložila Narodnoj banci Republike Srbije da propiše kao ispravnu.

Kada govorimo o odnosu roda, kao socijalnog konstrukta (što znači da se može menjati) i norme jezika kao dogovornog konstrukta (što znači da se može menjati), beležimo inventar onih mogućnosti kojima se može pokazati velik stepen vidljivosti žena u jeziku shodno njihovoj izrazitoj prisutnosti u javnom životu. Ovo iz uverenja da jezička vidljivost razotkriva ono što je u društvu stvarnost: prisustvo, negde i dominacija, žena na javnim i društvenim funkcijama i u pojedinim profesijama.

Takav pristup poziva na kreativan odnos prema jeziku jer zahtev 'učini ženu vidljivom u jeziku u javnoj sferi' podstiče na to da pronalazimo i pravimo forme u jeziku u nastojanju da ostvarimo takav zahtev.

Pošto slovenski jezici, kakvi su i srpski i crnogorski, imaju dosledno utkanu kategoriju *gramatičkog* roda u nekim vrstama reči (imenice, zamenice, pridevi, neki brojevi, neki glagolski oblici), nije moguće upotrebiti neku imenicu bez oznake gramatičkog roda (muškog, ženskog ili srednjeg). Bogata morfološka sredstva stoje na raspolaganju kad su u pitanju imenice ženskog roda, posebno one o kojima ovde više govorimo: za označavanje njene profesije ili statusa (titula) žene u društvu. Uglavnom se pominju 13 produktivnih nastavaka za označavanje imenica ženskog roda u srpskom i crnogorskom jeziku (Milan Ajdžanović, 2008) od kojih su neki veoma produktivni: -ica (*poslanica*), -ka (*doktorica*), -kinja (*prvakinja*), -uša (*spanzoruša*). Treba dodati da jedna ista imenica za zanimanje ili titulu može imati i dve ili više nastavčких realizacija (*doktorica/doktorica*, *šefica/šefovica*, *dekanka/dekanica...*) širom geografskog područja srpskog jezika.

Govorimo o nazivima koji označavaju profesije i titule žena, čime smo se bavile tokom poslednjih decenija. U najširem smislu profesija je ono čime se neka osoba bavi, a titula je ono što tu osobu čini jasno prepoznatljivom u društvenoj hijerarhiji, na primer, u institucijama kakve su fakulteti ili sudovi (videti spisak titula i zanimanja na Filozofskom fakultetu i u sudu u dodatku). Nije jednostavno podeliti ove dve kategorije u konkretnim primerima srpskog jezika, budući da se one prepliću, pa ih za ovu priliku posmatramo kao jedinstvenu kategoriju. U primeru: *Profesorka Jelena Jovanović je održala ispite* vidi se da je u pitanju profesija, ali u primeru oslovljavanja: *Profesorka Jovanović, molim Vas ispitne prijave*, u pitanju je titula.

Izbori za profesije i titule žena su sledeće forme.

Nastavak: Kosmonautkinja Valentina Tereškova je prva žena koja je stigla na Mesec.

Izraz žena + profesija/titula: Prva žena kosmonaut Valentina Tereškova je stigla na mesec.

Bez nastavka za imenice koje su dvorodne: *Ona je foto model u „Vogu“.*

Postoji mogućnost opisnog kazivanja (na primer, umesto *zapisničarka*, možemo reći: *zapisnik je vodila*).

Izbor forme zavisi od nekoliko faktora: od namere govornika, od već stvorene navike za upotrebu formi ženskog roda, od ličnog stava prema rodno osetljivom jeziku, od stava osobe kojoj se govori prema rodno osetljivom jeziku, od društvene potpore (kao što su odluke nadležnih tela o pitanjima jezika) itd. Proces izbora je dinamičan i o promeni u upotrebi možemo zaključiti na osnovu frekvencije i inventara upotrebe pojedinih titula i zanimanja žena danas u odnosu na prethodne dve decenije. Zaključujemo da ih je danas mnogo više. Pre svega zato što je više žena u javnoj sferi, ali je i osetljivost predstavnika jezika na tu pojavu porasla, razne aktivnosti lingvisti su tome doprinele u medijima pre svega, a naročito kontinuirana i značajna zalaganja pojedinki (Svenka Savić, 2004) i pojedinaca da objasne važnost upotrebe rodno osetljivog jezika u procesima demokratizacije ukupnog društva u Srbiji.

Činjenica je da se jezičko ponašanje menja, ali se isto tako menja inventar formi koje jezik poseduje ili koje stvara za takvo ponašanje. Na primer, takve su u medijima vrlo frekventno upotrebljavane titule: *kancelarka* i *premierka*:

Pada rejting kancelarke Angele Merkel.

Island prva zemlja koja dobija premijerku lezbejku.

Na primer, *mažoretkinje*, *hostese* i *čirlidersice*, kao nova zanimanja samo za žene, danas su se odomaćila, pa shodno tome i u jeziku medija i svakodnevnom govoru, a izostaju u popisu imenica u aktuelnim rečnicima. Zato podaci dati u sledećem poglavlju knjige dokumentovano ukazuju na pojavu smene formi i značenja imenovanja za profesije i titule žena tokom sada već skoro dva veka, kao i na pojavu mnogih novih imenica u okviru toga inventara.

Imenica je skup značenja. Svaka imenica kojom se označava titula ili zanimanje ima više od jedne komponente značenja. Tokom vremena neke komponente značenja se gube, druge se nameću kao prioritetne. Na primer, *ministarka* je doskora imala dve komponente: 1. 'žena ministra', 2. 'žena na položaju ministra'. Danas se u javnoj i službenoj upotrebi ne koristi ova titula za značenje 'žena ministra', nego samo značenje 'žena na položaju ministra'. Tako se na primer naslov teksta *Ministarka pravde rodila devojčicu* odnosi na Snežanu Malović, aktuelnu ministarku pravde u Vladi Srbije.

Pojava proširivanja ili promene u komponentama značenja imenice postoje u svim jezicima. Uzmimo primer pomeranja značenja imenice *menjač*. Ako svratite u bilo koju banku, čitate obaveštenje da je *menjač* dužan da obavesti klijente o prodaji valute, kada *menjač* ima značenje osobe koja prodaje valutu, a ne predmeta (*menjač* brzine u automobilu). Nije bilo javnih reakcija protiv naziva ove profesije u muškom rodu (većina zaposlenih u svim bankama su žene). Za razliku od ovog primera, proživeno je dosta mastila da se dokaže kako ne može biti *ministarka* upotrebljena u značenju 'žena na položaju

ju ministra', jer je ova titula rezervisana za njeno značenje 'žena ministra'. Vidimo da za jednu istu jezičku pojavu postoje dva aršina kad se procenjuje šta se može, odnosno ne može u jeziku pojaviti kao novina. Osluškujući promene u upotrebi rodno osetljivog jezika kod nas danas, dajemo nekoliko preporuka za javnu i službenu upotrebu.

Predlog uputstava za upotrebu rodno osetljivog jezika u sferi javne komunikacije

Uputstvo 1

Slediti osnovno pravilo za građenje rečenice u srpskom jeziku: subjekat i predikat se moraju slagati u rodu i broju i licu.

Ako je u poziciji subjekta imenica ženskog roda, onda i predikat koji se uz ovu imenicu vezuje mora imati iste gramatičke oznake:

Primer: *Poslanica Gordana Čomić je predsedavala sastankom.*

Ako je u pitanju množina, onda glagol mora imati množinski oblik.

Primer: *Poslanice Ana Dražić i Verica Barać su predsedavale sastankom.*

Uputstvo 2

Upotrebljavati dosledno formu ženskog roda za imenovanje zanimanja i titule žena svuda gde je to moguće.

U ovoj, prednormativnoj fazi za titule i zanimanja žena koriste se i forme ženskog roda i forme muškog roda, pa se događa da se forma ženskog roda za titule i zanimanja žena koristi (najčešće u naslovima novinskih tekstova) za nešto što je neočekivano ili neprihvatljivo (detaljnije o ovome u radu Svenke Savić, 2004).

Ponavljajćima dvojke, direktorki apartman

Direktorka proziva

Krivićna prijava protiv direktorke Agencije za privatizaciju.

Smenjene direktorke domova zdravlja na novim funkcijama.

Direktorka u papučama.

U rečenicama teksta obratiti pažnju na sintaksičku poziciju titula i zanimanja: u subjekatskoj, apozicijskoj ili predikatskoj.

Primer 1

Pozicija subjekta: *Predsednica* je priredila prijem za nagrađene sportiste i sportistkinje.

Pozicija apozicije: Jelena Jovanović, *predsednica* lige šampiona preuzela je dužnost.

Pozicija predikata: Nova osoba u timu *je predsednica* Jelena Jovanović.

Za svaku sintaksičku poziciju postoji više izbora, shodno nameri govornika (pisca teksta) u datom kontekstu.

Primer 2:

*Vera Jovanović je naša najpoznatija **padobranka** u poslednjoj deceniji.
Vera Jovanović je naša najpoznatija **žena padobranac** u poslednjoj deceniji.
Vera Jovanović koja se najbolje **bavi padobranstvom** u poslednjoj deceniji kod nas.*

Poslednji primer pokazuje mogućnosti preformulacije.

Primer 3:

*Ministarka za nauku i tehnologiju je Ana Pešikan, možemo napisati: Ministarske poslove za nauku i tehnologiju preuzela je Ana Pešikan. Ili: Zapisnik vodila Vera Jovanović, umesto: Zapisničarka je Vera Jovanović.
Ako se formira tekst u kojem se govori o istoj ženskoj osobi, kreativno se odnositi prema oba prethodna pravila.*

Primer 4:

Guvernerka Narodne banke Kori Udovički je sazvala sastanak svoga tima. Kao prva žena guverner u Srbiji uvela je neka pravila u radu. Ona je smatrala da...

Kad je naziv profesije ili titule sintagmatski nakon jednom uvedene profesije ili titule može se u daljem tekstu koristiti kraća forma.

Primer 5:

1. Ministarka za sport i omladinu Jelena Jovanović otvorila je teniski turnir. Ministarka je tom prilikom naglasila da je važno razvijati sportski duh kod mladih.

U novinskim tekstovima ima primera da uz ime i prezime jedne ženske osobe ima više naziva profesija i titula:

Primer 6:

1. Nagradu je dobila naša poznata spisateljica, borac za demokratiju, profesorka i ambasadorica Vida Ognjenović.

Moguće je sintaksički reorganizovati rečenicu, bilo da se razbiju u nekoliko, bilo da nešto bude u poziciji ispred imena, a nešto iza imena.

Nagradu je dobila naša poznata spisateljica Vida Ognjenović, borkinja za demokratiju. Bila je ambasadorica u Norveškoj i profesorka je na Akademiji umetnosti u Novom Sadu.

Postoje područja javnog delovanja u koje žene tek ulaze. Titule i zanimanja žena u vojsci ostaju da se normiraju jer je danas sve više žena oficirki, generaliki, pukovnica ili vojnkinja u Vojsci Srbije, ali i u vojskama drugih država, o kojima se u medijima saopštava, pa će vojne titule u ženskom rodu biti normalna stvar, samo ih treba normirati u dokumentima Vojske.

S druge strane, jednostavniji je put za imenovanje novih profesija u društvu uopšte pa onda i za titule žena jer se pojavljuju istovremeno sa njihovim ulaskom u društvo i u jezik. Jedno od istovremenih novih zanimanja su poslovi ličnog obezbeđenja (termin iz zakonodavne terminologije): *telohraniteljka*, *žena bodigard*.

Primer 7

Žene u uniformama služe uglavnom kao vezisti ili bolničarke.

'Žene u uniformi' je opisno predstavljeno značenje profesije *vojnkinje* (vide se na slici uz tekst): forma *vezistkinje, mada je moguća, nije upotrebljena, ali je *bolničarka* prirodno 'skliznula' u tekst. Ovakvi primeri nam pokazuju u kojoj meri su neka zanimanja i titule već u jezičkoj kompetenciji izvornih govornika srpskog jezika, one koju su na tom putu u prvoj fazi. Osoba koja je stvarala tekst u novinama procenila je da *vezistkinje* nije ušla u široku upotrebu, ili taj oblik ne upotrebljava u sopstvenom govoru. Moglo bi se reći da je autor/ka toga teksta na pola puta u primeni predloženog pravila za doslednu upotrebu u ženskom rodu i da procenjuje da još nije moguće primeniti ovaj drugi deo saveta 'svuda gde je to moguće' u ovom konkretnom primeru. Granica upotrebe imenica koje do sada nisu upotrebljavane u formi ženskog roda, a moguće ih je upotrebiti u toj formi, vidno se pomera, ali još uvek ne frekventno. Zato nije tačna tvrdnja da u srpskom jeziku ne postoje oblici za neka zanimanja ili titule žena (kao što su *borkinja*, *filozofkinja*, i sl), nego da ih još uvek ne koristimo. Koja će se forma odabrati prepušta se intuiciji govornika da sopstveni jezički potencijal koristi.

Jednostavniji je put za imenovanje novih profesija u društvu kada u njih istovremeno ulaze muškarci i žene. Jedno od istovremenih novih zanimanja su poslovi ličnog obezbeđenja (termin iz zakonodavne terminologije): *telohraniteljka*, *žena bodigard*.

Uputstvo 3:

Odabrati iz postojećeg inventara onu jezičku formu koja najbolje odgovara vašoj intuiciji za jezik: za zanimanja i titula koje mogu imati više sufiksa.

Uputstvo se odnosi na primere zanimanja i titula koje mogu imati više od jednog sufiksa: *doktorka/doktorica*, *šefica/šefovica*, *doktorka/doktorica*, *profesorka/profesoric...*

Na geografskom prostoru srpskog jezika ove se forme različitom frekvencijom upotrebljavaju. Poštujemo naviku govornika što se tiče odabira sufiksa. S druge strane, mada dominira stav da treba poštovati jezičke navike, važno je shvatiti da su i odvike jednako korisne u daljoj demokratizaciji društva.

Uputstvo 4

Odviknuti se od nekih ustaljenih izraza kojima se vređuju neke grupe građana i građanki.

Jezik je jednako navika koliko i odvika. Moramo se odvići od nekih do sada korišćenih izraza kojima se vređuju neke grupe građana i građanki (na primer, izrazi i vicevi o plavušama), ili koji se odnose na osobe istopolne seksualne orijentacije. U tekstu crne hronike počinioce kriminalnog dela ne obeležavati prema etničkoj pripadnosti.

Primer: *Krvožedni mađarski Romi: Ivan Stojka i Deze Nemet (piše ispod fotografije na kojoj su dva mlada Roma: NIN, 12.2.2009, str. 68).*

Uputstvo 5

Koristiti paralelne forme, ako se preporuka odnosi i na muškarce i na žene.

Primer 1: *Kad dođe konduker / kondukerka morate mu / joj pokazati kartu.*

Varijanta A: *Kad dođe konduker **ili** kondukerka morate mu ili joj pokazati kartu.*

Varijanta B: *Svi vozači-**ice** se moraju pridržavati saobraćajnih pravila.*

Moguće je navesti formu u muškom rodu, a oznaku za nastavak u ženskom: sa značenjem da se odnosi na obe polne populacije: vozač/ica:

Svi vozači/ice se moraju pridržavati saobraćajnih pravila.

Postoji mogućnost za imenovanje osoba kojom se izbegava obeležje rodnosti. Ta mogućnost je najčešća u zakonodavnoj praksi jer se koriste reči koje su u jednini i u množini neutralne:

lice: *Lica koja ne ispunjavaju konkursne uslove neće biti odabrana*

osoba: *Nastavno osoblje škola neće primiti platu na vreme.*

dete: *Dete bez roditeljskog staranja ostaje u domu.*

žrtva: *Žrtve nasilja uputiti na miliciju.*

Preporuka je da se koriste imenica *osoba* kao neutralne forme u opisnim slučajevima. Na primer, umesto telekomunikatorka, što je radno mesto u banci, može se reći: *osoba zadužena za poslove telekomunikacije*. Isto može biti i u množini: ljudi, roditelji.

Mogućnost neutralnog govorenja je i kada se fokus rečenice usmeri na instituciju, a ne lice ili osobu. Umesto:

Jelena Jovanović, ministarka za privredu,

može se reći:

Jeleni Jovanović je povereno vođenje ministarstva za privredu.

Umesto učitelji i učiteljice se staraju o nastavi, može se reći nastavno osoblje se stara o nastavi.

Uputstvo 6

Koristiti kreativno razne forme rodno osetljivog jezika prilikom oblikovanja teksta.

Kada se oblikuje duži (naučni, stručni, zakonski ili neki drugi) tekst u kojem se često pominju i muškarci i žene, onda se može primeniti praksa da se u prvih nekoliko rečenica primeni jedna od mogućnosti iz pravila 5, a onda odabere jedna mogućnosti i u napomeni u tekstu objasni da će se u daljem tekstu upotrebljavati ili množinski oblik (vozači) ili naizmenično jedan pa drugi (vozači i vozačice) ili neka druga odluka. Važno je da čitaocima bude jasno da su autorke i autori teksta svesno izabrali jednu od više mogućih formi i time sebe deklarirali kao osobu koja se svesno određuje prema fenomenu rodno osetljivog jezika. Koju formu jezičkog prikazivanja odabrati zavisi od datog konteksta. Naročito je važno da mediji i institucije sistema prihvate ovakvo jezičko ponašanje i time pokažu da prihvataju stav o rodno osetljivom jeziku. Činjenica je da danas ima mnogo žena u nekim profesijama (novinarstvo, zdravstvo, obrazovanje, a u nekoliko poslednjih godina i u nekim granama nauke, kao što su, na primer, farmacija, stomatologija, psihologija, lingvistika, informatika), pa se ovim zalaganjem samo pretače stvaranost u jezički izraz.

Uputstvo 7

Pisati titule i zanimanja žena u punom obliku, a izbegavati pisanje skraćenica.

Postoje pravopisna pravila za pisanje skraćenica, kao što su: prof., dr, dipl. inž. i slično. Skraćenice su jedan od načina prikriivanja rodno osetljive vidljivosti, ali su dragocene sa stanovišta ekonomije novinskog prostora u pisanim medijima. Ne znamo kakva je mentalna prezentacija čitalaca i čitateljki ovih skraćenica ako se odnose na žensku osobu. U jednom pilot istraživanju dobili smo podatak da čitaoci prelete pogledom titule i pažnju zadržavaju na imenu i prezimenu osobe, a ne njenom statusu u društvu. Međutim, ako su u pitanju strana imena, za koja ne možemo lako da odredimo koji je pol u pitanju, pun naziv titule ili zanimanja za žensku osobu nam pomaže u tome.

Na primeri: *Prof. dr Mati Ejen predstavlja svoju zemlju na kongresu.*

Doc. dr Gru Ekstra predsedava skupštinom.

Srpsku delgaciju prdvodi guverner Centralne banke... a delegaciju MMF šef misije za SCG Pirita Sorsa. (u pitanju je ženska osoba: *Danas*, 7/8.05.2005, str. 9)

Naročito je ovaj podatak važan prevodiocima koji ne vide datu osobu kada prevode tekstove ili govore.

Svedoci smo da je sve više raznih skraćenica u jezicima i da se proces šifara u jeziku povećava. S druge strane, pomenute skraćenice se odnose na titule koje afirmišu osobu visoko u hijerarhiji univerziteta: redovne ili vanredne pro-

fesorke, docentkinje, odnosno da su u samom vrhu nauke i članstva institucija za nauku, kakve su akademije nauka u zemlji i svetu.

Primer 1: Posebna vrsta skraćenica odnosi se na prvo slovo, *inicijal* ličnog imena, uz puno prezime, ako se radi o autoru ili autorki teksta, ili o citiranju unutar nekog spiska konsultovane (naučne) literature. Taj postupak se naročito koristi u novinskim tekstovima u kojima se navode imena osoba, koje su, na primer, dobile neku nagradu ili pobedile na nekom sportskom takmičenju. Potpuna vidljivost bi bila pisanje ličnog imena i prezimena svih osoba u spisku. Na primer, u novinskom izveštaju sa jednog takmičenja umetnika, navodi se samo spisak onih koji su dobili nagrade: Lj. Sujić, M Popović, A. Jović iz kojeg se ne vidi da li se radi o osobama muškog ili ženskog pola. Važno je pokazati koliko ima žena koje su dobijale nagrade za doprinos u društvu, pa je preporuka da se puno ime navodi, bilo da se radi o novinskom ili naučnom tekstu, a naročito u bibliografijama radova, jer se tako lako može saznati i o doprinosu žena u nekoj naučnoj disciplini.

Uputstvo 8

Navoditi punu identifikaciju za svaku osobu posebno ukoliko saopštavate o (bračnom) paru

Supružnici jesu bračni par, ali se na njih može gledati sa stanovišta muža ili žene, ili se oboje mogu imati u jednakom fokusu.

Primeri:

Došao je Pera Petrović sa ženom.

Došla je Mira Marković sa mužem.

Došli su Bil i Hilari Klinton

Došli su Bil Klinton i Hilari Klinton.

U javnim glasilima seksističke su one fraze kojima se saopštava da je reč o paru u kojem se fokusira samo jedna osoba iz para ili da je reč o pripadanju muškarcu (Došao je Milan Jovanović sa suprugom). Najčešće se radi o važnoj političkoj ličnosti u čijoj pratnji je i njegova supruga. U takvim slučajevima je bolje odabrati onaj jezički izraz kojim se identifikuje identitet svake jedinke u paru ili iz teksta izostaviti informaciju o supruzi. Ne preporučuje se u javnoj i službenoj upotrebi identifikovanje supruge (ili ćerke) prema pripadanju muškoj osobi (mužu, ocu, bratu, odnosno, kad je ženska osoba u pitanju: muž, sin, ćerka: „Napadač pretukao poslanicinog muža“).

Uputstvo 9

Primeniti pravila rodno osetljivog jezika u prevodu na srpski jezika iz nekog stranog jezika.

Svedoci smo da se u titlovanju raznih tekstova, u prevod na srpski jezik (ćiriličnim ili latiničnim pismom) unosi politički nekorektan govor, mada se u izvornom jeziku koristi korektan. Na primer, iz nemačkog jezika u kome je ženska forma standardna za titule i zanimanja, a u titlovanom prevodu (u televizijskim programima) na srpski jezik neretko u formi muškog roda.

Uputstvo 10

Predložena uputstva valja primeniti u tekstovima različitih žanrova (upitnika, ankete, formulari, zatim konkursa i oglasa)

Primetna je veća rodna osetljivost u tekstovima objavljenim u nekim dnevnim novinama, a manja u naučnom tekstu, zatim u zakonodavnoj praksi, ili u raznim formularima, upitnicima i u drugim sličnim materijalima za javnu upotrebu u administraciji.

Primer 1: *Molimo građane i građanke da popune sledeće upitnike...*

Na prvom mestu upotrebiti formu dominantnije populacije kojoj se obraćamo.

Primer 2: *Molimo sve vaspitačice i vaspitače da se odazovu pozivu.*

Prema istraživanjima testova za prijemne ispite u osnovnoj i srednjoj školi postoje različiti oblici rodno neosetljivog jezika. Budući da je i to jedan od vidova službene upotrebe srpskog jezika, sva ovde pomenuta pravila važe i za taj tip teksta. Pošto se upitnici ili ankete daju u pisanom obliku, važno je i kako su vizuelno postavljene forme za obraćanje. Predlog je da budu simetrično napisane (u istoj ravni):

Primer 1: *građani i građanke, studenti i studentkinje,*

čime se signalizira istovrednost obe populacije, a ne po principu subordinacije:

Primer 2: građani
građanke

Ako u inventaru postoji više mogućnosti, u okviru ovog predloga može se varirati. Na primer, u obraćanju skupu slušalaca, birača, i sl.

Birači i biračice, građani i građanke, studenti i studentkinje, učenici i učenice...

Na primer, na roditeljskom sastanku, razredni starešina se može obratiti sa: *majke i očevi* (odnosno *očevi i majke*), ali i *roditelji*. Isto važi i za druge institucije, na primer u crkvi prilikom propovedi:

Primer 3: *Braćo i sestre!*
Sestre i braćo!

naročito u prilikama kada je više prisutnih žena od muškaraca u hramu.

I u mnogim drugim tipovima tekstova predloženo pravilo se može primeniti. Na primer, u najavi ili odjavama nekih televizijskih ili radijskih emisija: *rediteljka, scenografkinja, koreografkinja, stilstikinja, tonska snimateljka...*

za one profesije i titule za koje su druge forme prikladnije, treba koristiti te forme: kasting vodila, i sl.

U tekstovima javnih konkursa i izbora za radna mesta otvoriti mogućnost za osobe oba pola. Ne preporučuju se oglasi za radna mesta samo muških ili samo ženskih osoba.

Primeri 1: *Potrebna jedna kafe-kuvarica.*

Potrebna prodavačica.

Raspisuje se konkurs za direktora ...

Analiza oglasa u pisanim medijima u Srbiji pokazuje da rodno osetljive konkurse i oglase daju danas samo strane firme ili ambasade, u čijim je zemljama ova vrsta tekstova već normirana i u kojima funkcionišu pravila politički korektnog jezika i govora.

Lista tekstova u kojima se može iskoristiti predlog za rodno osetljiv jezik nije finitna. Isto tako, postoji čitav niz sugestija šta sve treba izbegavati u delovima novinskih tekstova (naslov, nadnaslov, podnaslov, fotografija i tekst ispod fotografije, interfile tekst i sl.). Kad je reč o naslovima tekstova kojima se privlači pažnja čitalaca da tekstove pročitaju, izbegavati upotrebu forme ženskog roda za zanimanja i titulu kada se želi ženi narugati ili je uniziti. Prema analizi naslova u pisanim medijima u Srbiji (ali i u čitavom regionu bivšeg srpskohrvatskog govornog područja) praksa je da se u naslovima tekstova ženska forma pojavi onda kada im se nešto u poslu zamera (Svenke Savić, 2004).

Poznata je činjenica da jezik može poslužiti kao sredstvo izražavanja zavisne pozicije žene u odnosu na muškarca i obratno, što treba izbegavati u javnoj i službenoj upotrebi, naročito u naslovima pisanih medija:

Primer1: *Suprug narodne poslanice pretio novinaru*

Poznati fudbaler oženiće Berlusconijevu ćerku

Drugi primer povezanosti jezika i braka je promena prezimena žene prilikom udaje (mada je zakonom o porodici predviđena mogućnost da žena zadrži svoje prezime, kao i da muškarac uzme ženino prezime, što se u praksi ponekad događa). O vezi jezika i braka najčešće se pominje da udata žena dobija prezime muža i tako postaje nevidljivo njeno devojačko poreklo. Negde se još uvek navode primeri da određenim nastavkom možemo markirati da li je žena udata ili ne, ako prezimenu dodamo nastavak: Petrović- **ka** – ona koja je udata za *muža* Petrovića, odnosno Petrović-**eva** – ona čiji se *otac* preziva Petrović. Polazna hipoteza je bila u jednom istraživanju da ova distinkcija nije prisutna u svesti mladih izvornih predstavnika srpskog jezika. Ispitala sam u 2008. godini ovu pojavu kod srednjoškolaca u gradu i dobila podatak da srednjoškolicima uopšte ne znaju za ovaj vid razlikovanja statusa ženske osobe. Znači da se ova osobina u srpskom jeziku polako gubi iz upotrebe kod mlađih generacija i da je već danas treba smatrati arhaičnom i na njoj ne treba insistirati u javnoj i

službenoj upotrebi. Podaci, međutim, pokazuju da se u medijima ovakvi oblici (ne)dоследno koriste. Primer u naslovu teksta u sportskoj rubrici je:

Primer 1: *Terzićeve devojke ponos nacije*. (Politika, 31.12.2007, 44).

Reč je o izuzetnom uspehu odbojkašica na evropskim takmičenjima, što je svakako zasluga košarkašica i trenera. Urednik u naslovu porednice određuje prema pripadnosti treneru („pod vođstvom Zorana Terzića“, kaže se u tekstu.)

Koji bi drugi naslov mogao biti?

Primer 2: *Naše odbojkašice ponos nacije*

Prvu žensku ekipu koja je u izboru najboljih nadmašila muške.

što je deo iz rečenice u tekstu. Obe ove mogućnosti više bi odgovarale sadržaju informacije od one koja je odabrana za naslov.

Poenta je našeg zalaganja iznalaženje inventara mogućnosti jezičkih oblika i fraza za iskazivanje određenih sadržaja, koliko je takav pristup delatan pri oformljavanju teksta u celini možemo videti na sledećim primerima:

Primer 3: *Žene tuže Čilerku.*

Tačeroва i Buš o istoku Evrope.

U naslovu teksta je u identifikaciji predsednice jedne vlade i obeležje žene (odnosno bračnog stanja), a za predsednika jedne vlade takvo obeležje nije potrebno. Budući da je sve više žena u politici u svetu, onda je u medijima forma sa nastavkom na prezimenu postala dominantna (*Olbrajtova, Renova*), kao kraća i ekonomičnija. Predlog je da se ženska osoba imenuje imenom i prezimenom, uz izostavljanje nastavka uz prezime žene za pripadanje muškoj osobi, pa bi navedeni primer bio:

Margaret Tačer i Džon Buš o istoku Evrope.

Svakako da je sa stanovišta ekonomisanja novinskim prostorom bolje upotrebiti jednu reč (*Tačeroва*) nego dve (*Margaret Tačer*), ali ekonomija novinskog prostora nije jedini kriterij kada govorimo o rodno osetljivom jeziku.

U medijima se često pojavljuje i mogućnost, kojom se ukazuje na poznatu osobu ženskog roda, prezime je tada u obliku muškog roda:

del Ponte je objavila knjigu ...

Janković i Dementijeva prve polufinalistkinje.

Čitaoci znaju da je u pitanju Jelena Janković. Naslov može glasiti:

Jelena Janković i Elena Dementijeva prve finalistkinje.

Međutim, ako je osoba o kojoj se piše manje poznata u našoj sredini, ili se tek uvodi u javnu sferu preko (pisanih) medija, onda zanimanje ili titula u ženskom rodu pomaže da se osoba odredi po polu. To je slučaj kada su u pitanju

imena i prezimena iz jezika nama manje poznatih (i takvim slučajevima bi bilo dobro da se uz tekst objavi i fotografija osobe o kojoj je reč).

U primerima kada su u istoj rečenici u pitanju osobe različitog pola pisati lično ime i prezime da se vidi pol osobe, ili profesiju i titulu, ako je lično ime iz repertoara nama manje poznatih jezika.

Na primer, u listu *Danas* je naslov teksta pisan u povodu obeležavanja jednog jubileja i u povodu dodela priznanja Jasni Šekerić i Marku Panteliću. Naslov teksta je bio:

Primer 5: *Laureati Šekerić i Pantović.*

U ovakvom naslovu nevidljiva ostaje ženska osoba za jedno od najvećih priznanja te sportske organizacije. Dakle, jedno naizgled rodno neutralno rešenje (izostavljanje nastavka za ženski rod u stvari umanjuje vidljivost žene u formi koja je odabrana, te time doprinosi većoj vidljivosti muškarca. Zato bi predlog bio da se napiše: *Jasni Šekerić i Marku Panteliću*, ili da naslov bude sasvim nešto drugo od njihovi prezimena.

Napomena: U jezicima u kojima je standardnojezička forma da se prezimena žena obeležavaju nastavkom (u ruskom i slovačkom jeziku), isto pravilo se prenosi i u srpski jezik.

Uputstvo 11

Izbegavati upotrebu etikete za oslovljavanje ili identifikovanje ženske osobe prema bračnom satutsu.

Izbegavati *gospođica* u oslovljavanju ili identifikovanju u javnoj i službenoj komunikaciji jer znači 'neudata žena' pitanje bračnog statusa je privatna stvar svake osobe. Do 1990. godine najčešće etikete za oslovljavanje u javnoj sferi bile su *drug* i *drugarica*. Društvene promene devedesetih godina uslovile su da ove etikete gotovo nestanu iz upotrebe, a u masovnu upotrebu su ušle etikete: *gospodin*, *gospođa*, *gospođica*. Oblik *gospođica* u srpskom jeziku nema odgovarajućeg oblika za (neoženjenog) muškarca (*gospodinčić). Budući da je bračno stanje privatna stvar svake osobe, ona ne može biti deo javne upotrebe jezika. Naročito je to neprimereno kad je reč o javnoj osobi koja je već afirmisana u društvu, a nije udata i nije u životnom dobu koje se obično podrazumeva za oslovljavanje neudatih (mladih) osoba.

Dileme nema pri odabiru reči kojima se identifikuje da je osoba u braku. Pored ustaljenog *suprug* i *supruga* (što podrazumeva da su bračni drugovi venčani građanski ili crkveno), u starijim tekstovima se u istom značenju pojavljuje i *drug* i *drugarica* (u smislu bračni drug odnosno drugarica), najčešće u tekstovima iz narodnooslobodilačke borbe koji se prenose ili u feljtonima ili na neki drugi način. U savremenim tekstovima, kao i u govornom jeziku, sintagma bračni drug je i dalje u aktivnoj upotrebi. Ono što srpski jezik nema

jeste imenovanje supružnika koji nisu venčani (u terminologiji iz socijalističkog perioda 'registrovani'), a ostvaruju bračnu zajednicu, što je jedna od mogućnosti u važećem Zakonu o porodici. Tamo se koristi termin 'vanbračna zajednica', što upućuje na status zajednice koja nije registrovana kod matičara. Izraz 'vanbračna zajednica' nije odgovarajući, jer se suštinski ostvaruje bračna zajednica. Danas u srpskom jeziku nema izraza koji bi bio adekvatan, a koji nije diskriminatoran u odnosu na osobe koje žive u takvoj zajednici, ali ima nekoliko različitih ponuda. Za osobe koje žive u bračnoj zajednici, a koja nije formalno ozakonjena, 'registrovana' u medijima je u upotrebi čitav niz naziva na osnovu kojih možemo videti ne samo šta društvo misli o ovoj pojavi, nego i kako društvo vrednuje mušku i žensku osobu u toj zajednici. Na primer, koriste se termini *partner* i *partnerka* (koji se inače upotrebljavaju u nekim sportovima (šah, tenis), ili plesovima i (igrama), kao i termini *prijatelj/prijateljica*, *družbenica*, *nevenčana žena/muž*, *vanbračna žena*, *vanbračni muž*. Primeri ove vrste pokazuju da jezik ne prati društvene promene (prema statističkim podacima jedna trećina mladih živi u ovakvim zajednicama u Srbiji), pa je potrebno ponuditi inventar, a svako može sebi pronaći adekvatan izbor. Na jezičku upotrebi se može uticati predlozima koji više odgovaraju tekućoj društveno praksi. U tom pogledu u zakonodavnoj terminologiji trebalo bi pronaći adekvatne izraze koji će onda preći iz zakonodavne i u svakodnevnu jezičku praksu. Mogli bi se preporučiti termini *partner* i *partnerka* (i *partnerska zajednica*), dok se ne pronađu bolji.

Naveli smo samo 11 predloženih pravila da pokažemo na koji način normiranje upotrebe može izgledati u srpskom jeziku. Ostaje mnogo posla da se uradi za svaki tip diskursa ili teksta u javnoj i službenoj upotrebi.

Uputstvo 12

Izbegavati primere (naročito u udžbeničkoj literaturi) u kojima su muškarac i žena u stereotipnim ulogama (na primer, za suprotne rečenice u gramatici):

Dejan je lekar, a Mara je domaćica.

Uočena je praksa da se u tekstovima žene karakterišu drugačije od muškaraca. Na primer, za žene se obično navode detalji izgleda ili porodične i bračne situacije:

Ona je uspešna poslovna žena, majka troje dece.

Retko se isti sud može naći i za očeve. Predlog, ako se ovakav sud želi dati o osobi o kojoj se govori onda to činiti podjednako za oba pola:

On je uspešan poslovan čovek, otac troje dece.

Zaključak

Jezik zaostaje za promenama u društvu. Da bi stvarnost i jezik bili u harmoniji potrebno je svesno upotrebljavati jezik i doprinositi promenama. Pred-

ložili smo normiranje upotrebe jezika u obliku 12 uputstava potkrepljenih mnogobrojnim primerima iz odabranog korpusa empirijskih podataka, a za neposrednu praksu u institucijama sistema i u nacionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost.

Rodno osetljiv jezik je potrebno uvesti u ukupnu jezičku produkciju: izradu rečnika i gramatika, zatim udžbeničku praksu i uopšte u diskurs u obrazovnim institucijama, podjednako koliko i u zakonodavnu praksu i novinarsku.

Predlog je da se, ne samo u tekstovima u medijima, nego i u tekstove zakona i drugih propisa, kao i u javnoj administraciji i obrazovanju uvede terminologija koja je u skladu sa principima ravnopravnosti polova, sa upotrebom naziva zanimanja i titula u ženskom rodu za osobe ženskog pola.

- 1:** Slediti osnovno pravilo za građenje rečenice u srpskom jeziku: subjekat i predikat se moraju se slagati u rodu, broju i licu.
- 2:** Upotrebljavati dosledno formu ženskog roda za zanimanja i titule žena svuda gde je to moguće.
- 3:** Odabrati iz postojećeg inventara onu jezičku formu koja najbolje odgovara vašoj intuiciji za jezik: za zanimanja i titula koje mogu imati više sufiksa.
- 4:** Odviknuti se od nekih ustaljenih izraza kojima se vređuju neke grupe građana i građanki.
- 5:** Koristiti paralelne forme u rečenici ako se preporuka odnosi i na muškarce i na žene.
- 6:** Koristi kreativno razne forme rodno osetljivog jezika prilikom oblikovanja teksta.
- 7:** Pisati titule i zanimanja žena u punom obliku, a izbegavati pisanje skraćena uz lično ime i prezime.
- 8:** Navoditi punu identifikaciju za svaku osobu posebno ukoliko saopštavate o (bračnom) paru.
- 9:** Primeniti pravila rodno osetljivog jezika u prevodu na srpski jezik iz nekog stranog jezika.
- 10:** Predložena uputstva valja primeniti u tekstovima (upitnika, anketa, formulara, zatim konkursa i oglasa).
- 11:** Izbegavati upotrebu etikete za oslovljavanje ili identifikovanje ženske osobe prema bračnom statusu.
- 12:** Izbegavati primere (naročito u udžbeničkoj literaturi) u kojima su muškarac i žena u stereotipnim ulogama (na primer, za suprotne rečenice u gramatici).

Pojmovnik rodne ravnopravnosti

Diskriminacija žena – „označava svaku razliku, isključivanje ili ograničavanje koje se čini na osnovu pola, a kao efekat ili svrhu može imati da žene spreči ili im ne prizna pravo da uživaju ili ostvaruju svoja ljudska prava“ (OUN, Konvencija o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama).

Jednake mogućnosti – svako ljudsko biće bez obzira na svoje lične karakteristike ima jednaka prava i mogućnosti da ostvari i razvija svoje sposobnosti uz uvažavanje razlika.

Mizoginija – govor i jezik mržnje (verbalni i neverbalni) uperen protiv žena.

Predrasude – uglavnom negativni stavovi, često praćeni negativnim osećanjima, koje pripadnici jedne grupe imaju u odnosu na neku drugu grupu.

Pol – podrazumeva biološke, unapred zadate razlike između žena i muškaraca.

Rod – podrazumeva razlike u društvenim ulogama žena i muškaraca koje se uče usvajanjem kulturnih obrazaca društva i podložne su promenama.

Rodna ravnopravnost – jednaka zastupljenost, moć i učešće oba pola u svim sferama javnog i privatnog života.

Rodna analiza – metod analize koji se koristi u cilju utvrđivanja razlika u položaju žena i muškaraca u određenim društvenim okolnostima. Analiza treba da pruži odgovore na tri pitanja: ko radi koje poslove, ko ima pristup sredstvima, dobiti i mogućnostima i ko kontroliše sredstva, dobiti i mogućnosti.

Rodno osetljiva statistika – statistički podaci razdvojeni po polu koji pružaju kvantitativne informacije o položaju žena i muškaraca.

Rodno osetljiv jezik – ponašanje u pisanoj i govornoj jezičkoj praksi tako da se pomoću jezika signalizira shvatanje o ravnopravnosti polova u društvu.

Stereotipi – pojednostavljene slike o pojedinim grupama koje ne potiču iz ličnog iskustva već se nekritički usvajaju.

Uključivanje rodnog aspekta (gender mainstreaming) – proces sistematskog uključivanja perspektive rodnosti i različitih potreba i prioriteta žena i muškaraca u kreiranje i realizaciju razvojnih politika, strategija i intervencija.

Ženska ljudska prava – „sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svešću i treba jedna prema drugima da postupaju u duhu bratstva“ (OUN, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima).

Literatura:

Ajdžanović, Milan (2008), *Funkcionalno opterećenje sufiksa za obeležavanje osoba*, Filozofski fakultet, Novi Sad.

Cameron, Deborah (1999/2), *Feminism & Linguistic Theory*, MacMillan Press LTD, London.

Cidilko, Vesa (2004), O ženskim pozivima u društveno-političkoj ulozi žene u novijoj hrvatskoj i srpskoj književnosti, *Kruh i ruže*, br. 25, Zagreb, 17–25.

- Drobnjak, Nada, ur. (2006), *On je rekla: upotreba rodno-senzitivnog jezika*, Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore, Podgorica.
- Guidlines on Gender Neutral language, UNESCO, 1999.
- Harding, Sandra (2005), *Multikulturalnost i nauka: postkolonijalizmi, feminizmi i epistemologije*, CID, Podgorica.
- Kontra, Miklos i dr. (1999), *Language: A Right and a Resource: Approaching Linguistic Human Rights*, CEU Press, Central European University Press, Budapest.
- May, Jakob (1984), *Sex and Language revised: Can Women's Language Change the World? Journal of Pragmatics*, br. 8, Amsterdam, 261–283.
- Milosavljević, Bojana (2007), *Forme učtivosti u srpskom jeziku*, Učiteljski fakultet, Beograd.
- Mills, Sara (1995), *Language and Gender*, Longman, London.
- Perović, Slavica (2006), Jezik i rod, Drobnjak, Nada, ur, *On je rekla: upotreba rodno-senzitivnog jezika*, Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore, Podgorica, 13– 64.
- Ristić, Stana (2004), *Ekspresivna leksika u srpskom jeziku*, Institut za srpski jezik SANU, Beograd.
- Savić, Svenka (1981), Jezik i pol: termini za označavanje zanimanja koje vrše žene na fakultetu, referat na VIII kongresu psihologa SFRJ, sekcija: Polne razlike, Zagreb.
- Savić, Svenka (1984), Pragmatički aspekti roda *nomina agentis* u srpskohrvatskom /hrvatskosrpskom jeziku, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 13/1, Beograd.
- Savić, Svenka (1995), Jezik i pol: istraživanja u svetu, *Ženske studije*, br. 1, Beograd.
- Savić, Svenka (1996), Jezik i pol: istraživanja kod nas, *Ženske studije*, br. 2, Beograd.
- Savić, Svenka (1998), Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotebe jezika, *Ženske studije*, Centar za ženske studije, br. 10, Beograd.
- Savić, Svenka (2004), *Žena skrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotebe jezika*, Futura publikacije, Novi Sad.
- Tromel-Ploc, Senta (1996), Ženski stil-muški stil, *Ženske studije*, br. 4, Beograd 151–183.
- Wodak, Ruth ur. (1997), *Gender and Discourse*, Sage, London.

Svenka SAVIĆ

**STANDARDIZATION OF THE GENDER- SENSITIVE
LANGUAGE**

Summary

The paper deals with the gender- sensitive language. The author gives the precise recommendations and instructions for the usage of the gender-sensitive language in terms of using the female vocations and the titles wherever possible. One of the conclusions of the paper is that only the linguists and politicians have the power to influence to bring women into prominence and to reduce the wrong usage of the terms that are already existing in the language. It is not always possible to find an appropriate form of the female sex for the vocations and the titles. The searching for the appropriate forms that will become a standard in a language is a real challenge for all the linguists.